

POSUDEK ŠKOLITELKY
na disertační práci

Doktorand: Andrew Philip Fisher, M.A.
Název práce: Agency and empowerment in translation: *The influence of Josef Winiwarter and his 1866 English translation of the Austrian Civil Code*
Pracoviště: Ústav translatologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Školitelka: doc. PhDr. Marta Chromá, Ph.D.
Datum zpracování: 20. listopadu 2019

I. Úvodní poznámky

Při zpracování individuálního plánu na počátku doktorského studia A. Fishera v roce 2014 byl vedle standardních studijních povinností diskutován obsah budoucí disertační práce. Shoda názorů doktoranda a školitelky na obsah práce vyústila v návrhu názvu disertace, a sice „Translating the New Czech Civil Code into English: Historical Contexts and Future Directions“. Tento název naznačuje, že těžištěm práce mělo být translatologické zkoumání postupů a procesů jak v linii diachronní, tak v synchronním kontextu, jež by vyústily v doporučení, jak optimálně, tj. věcně a právnělingvisticky správně, přistupovat k překladu (do angličtiny) českého občanského zákoníku (účinného od 1.1.2014), jehož jazyk vychází z návrhu občanského zákoníku z r. 1937 a východiska, tradice a prameny sahají až k počátku 19. století, kdy byl vydán rakouský občanský zákoník (ABGB). Logické tedy bylo začít průzkumem, jakou roli by mohl hrát v takové analýze první ucelený a publikovaný překlad ABGB z r. 1866 Josefa Winiwartera do angličtiny, jaká je právnělingvistická kvalita takového překladu, případně zda může být považován za terminologický pramen při překládání kontinentálního soukromého práva do angličtiny common law atd.

V průběhu zpracování disertace se doktorand stále více soustředil na osobu překladatele Josefa Winiwartera, na historický a kulturní kontext jeho překladatelské práce a na jeho potenciální vliv na další překlady ABGB do angličtiny. Došlo tedy k výraznému posunu v obsahu práce proti původnímu projektu a původní těžiště práce – tj. možnosti překládání českého občanského zákoníku do angličtiny – se přesunulo k historicko-kulturnímu zkoumání překladu ABGB Josefa Winiwartera do angličtiny a jeho případnému odkazu pro další překlady tohoto rakouského občanského zákoníku do angličtiny.

Proto tedy se souhlasem školitelky došlo proti původnímu projektu ke změně názvu disertační práce tak, aby název odpovídal obsahu předkládané práce.

II. Formální aspekty disertace

A.

Celá práce čítá celkem 189 stran, samotný text práce v šesti kapitolách (Úvod - Závěr) je na 98 stranách.

Na 68 stranách jsou přílohy. Přílohy 1-11, 13 a 14 ilustrují život a překladatelskou práci Josefa Winiwartera včetně ukázek z publikací jeho překladu a komentářů k nim.

Příloha 12 na 16 stranách obsahuje paralelní texty překladů vybraných ustanovení od tří autorů, kterými se práce v různé míře zabývá – Josefa Winiwartera z roku 1866, Paula L. BaECKa z roku 1972 a spolupřekladaatelů Petera Eschiga a Eriky Pircher-Eschigové z roku 2013.

Příloha 15 na 6 stranách uvádí porovnání Winiwarterova překladu některých ustanovení s překladem / výkladem těchto ustanovení Charlesem Brickdalem, jenž provedl (1896) při zpracování své zprávy k systému registrace nemovitostí v Německu a Habsburské monarchii, kterou publikoval v Anglii.

Přehled pramenů, na něž se v práci odkazuje, a dalších titulů (bibliografie) je na 7 stranách. Je členěn na primární prameny, což jsou anglické překlady občanských zákoníků; vedle překladů ABGB jsou uvedeny překlady českých občanských zákoníků. Není zcela jasné, proč jsou uváděny odkazy na překlady československého občanského zákoníku z roku 1964 publikované roku 1973 a 1986, neboť v disertační práci není o těchto překladech zmínka. Překlad nového občanského zákoníku je v původní podobě z roku 2013 a odkazuje se také na jeho pozdější úpravy. Kromě toho je zde uveden odkaz na původní německé znění ABGB z roku 1811, dále na český návrh občanského zákoníku z roku 1937, u něhož se nepodařilo v tehdejším předválečném Československu završit legislativní proces tak, aby nabyl platnosti a účinnosti. Přehled uzavírá odkaz na poslední české znění občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb. v platném znění).

Zbývajících 25 stran je formální členění úvodní části disertační práce včetně abstraktu v češtině a angličtině, obsahu a krátké definiční pasáže.

B.

Disertační práce je psána v anglickém jazyce. Je rozčleněná do šesti kapitol včetně úvodu a závěru. Jazyk, styl a strukturní uspořádání práce odpovídá obecnému, nicméně poměrně ambicióznímu cíli, vyjádřeného v úvodní kapitole: „[...] a more universal goal of my dissertation is to find a balance between producing a theoretically and academically sound work that is valuable to historians and translation studies researchers and producing a work that is practical and accessible to real translators, history enthusiasts, and even the general public. In order to achieve this in the most effective and natural way, I have chosen to organize the text, as much as possible, as a *story* that progresses and evolves and that is filled with colourful images and illustrations. I have also tried to keep complicated language and terminology to a minimum.

However thorough and unique a work may be, if it is overly complicated and accessible only to a very narrow group of experts, it is of limited value and will have a limited impact. After all, I do not want my dissertation to be forgotten on a back shelf of a university library, as is the plight of so many academic theses and papers. But I want people from different disciplines with different levels of education to be interested in it and read it.”

Celkovou úroveň využití vědeckého aparátu (tj. citací, odkazů, poznámek pod čarou či bibliografie) lze hodnotit jako standardní s výjimkou části „References and Bibliography“. Její strukturní členění na primární prameny (překlady zákonů, případně původní znění zákonů) a sekundární prameny (odborná literatura, která má tvořit akademický a vědecký rámec práce) nepovažuji za adekvátní. Jakkoliv bylo obecným cílem autora práce „vyprávět příběh“, jedná se o disertační práci, jež by měla především být prací vědeckou (což samozřejmě nevyklučuje, že to bude práce srozumitelná a čtivá). Předpokládala bych proto, že odborná pojednání (monografie, články atd.), která jsou v bibliografii uvedena, budou označena jako základní bibliografický rámec práce (slovy autora „primárními prameny“); také by bylo vhodné jednotlivé položky v této části utřídit podle toho, zda se jedná o tituly, k nimž

se v práci odkazuje („references“), nebo o tituly, které jsou podstatné pro téma jako takové („bibliography“). V seznamu „secondary sources“ je 25 titulů, k nimž v práci není odkaz a u některých lze najít souvislost se zpracovaným tématem poněkud obtížně (např. Kuklík 2015, Ritchie 2003 nebo Thompson 1988, 2000). Překlady by měly být označeny nikoliv jako prameny, ale jako texty určené k lingvistické analýze – svou podstatou ani nemohou být „prameny“ disertace, neboť v ní mimo jiné není zkoumána právní úprava a její vyjádření v jiném jazyce.

III. Obsahová úroveň disertace

A.

Anglický termín „agency“ má více významů, přičemž v kontextu překládání je to primárně schopnost jednotlivce nezávisle konat/jednat, tj. překládat. Ale toto anglické slovo i v kontextu překládání nutně odráží další významové roviny, a sice „zprostředkování“ (a) porozumění (mezi výchozím a cílovým textem) nebo (b) zajištění překladu jako takového (pomineme-li poněkud vzdálené významy obchodního zastoupení či správního úřadu). Proto je poměrně obtížné tento termín jednoduše přeložit do češtiny. Zvolený ekvivalent „jednatelství“ nepovažuji za šťastný, protože v češtině je téměř výhradně používán jako právní termín označující druh příkazního jednání v obchodních vztazích. Pokud bychom vycházeli pouze z českého názvu disertační práce, „jednatelství“ by implikovalo obchodní zastoupení, v jehož rámci existovalo oprávnění a pověření Josefa Winiwartera pořídit překlad; „zmocnění“ by pak vyjadřovalo jednání na základě plné moci, což nejspíše kontext jeho překladu ABGB nebyl. Nemohu se nepřiklonit k závěru, že nelze anglické „Agency and Empowerment in Translation“ v tomto případě přeložit doslova. Pro zachování „ducha“ tohoto názvu se nabízí například adaptace „Schopnosti a odhodlání v překladu“, ale nepochybně by se našla i další překladatelská řešení.

B.

V úvodní kapitole jsou stanoveny čtyři základní cíle práce: 1. seznámit s osobností a prací Josefa Winiwartera, prvního překladatele rakouského ABGB do angličtiny (1866); 2. poukázat na důležitost jeho překladu při vytváření spolehlivého modelu pro překládání kontinentální soukromoprávní legislativy do angličtiny; 3. ukázat, jak může být tento vliv využit v dalších stoletích; 4. vyprávět příběh jednoho překladatele a jeho překladu.

Druhá kapitola je metodologickým vymezením rámce disertační práce s uvedením základních odborných pramenů, o něž se autor opírá a jež mu pomohly téma uchopit a zpracovat.

Prvního cíle je dosaženo ve třetí kapitole, která se podrobně zabývá životem a prací Josefa Winiwartera. Je doplněna obrazovou dokumentací přímo v kapitole a ve 13 přílohách, což částečně přispívá ke splnění čtvrtého obecnějšího cíle.

Čtvrtá kapitola uvádí využívání Winiwarterova překladu v následujících letech (resp. londýnské vydání Trübnera 1866) jako inspiračního zdroje či podkladu pro zpracování nového překladu konkrétních ustanovení (viz Brickdale). Zároveň je zde přehled většinou univerzitních knihoven, které mají ve svých sbírkách vydání Winiwarterova překladu z 19. století. S pořízením digitální kopie výtisku překladu z roku 1866 ze sbírek Harvard University (digitalizace Google 2013) se tento překlad stává nezbytnou pomůckou pro překladatele soukromoprávních textů kontinentálního práva do angličtiny. Jinými slovy, druhého cíle autora práce bylo také dosaženo.

Pátá kapitola „Future Directions“ je založena na omezené srovnávací pojmové analýze některých německých termínů ABGB a jejich anglických ekvivalentů, z níž pak vychází volba

příslušných termínů u různých autorů překladu ABGB (Winiwarter, Baeck, Eschig), jak jsou uváděny v přehledových tabulkách. K tomu, aby tato část práce mohla sloužit jako pomůcka pro nový překlad českého civilního zákoníku do angličtiny, však chybí zdůraznění, že volba anglických termínů v překladu ABGB je pouze a jediné inspirací pro překlad, musí však projít srovnávací pojmovou analýzou českých termínů a jejich potenciálních anglických ekvivalentů zejména proto, že se pojmový obsah mohl v běhu času radikálně změnit, a to jak v českém zákoně, tak v angloamerickém právu, takže to, co mohlo být přijato jako ekvivalent před sto lety, nemusí vůbec odpovídat významu současnému.

C.

Dílčí komentáře:

Str. 13 pdf souboru – definiční oddíl: u termínů paratext či peritext by bylo dobré osvětlit vztah zvolených definic s jejich chápáním u Pellatové 2013, když je tento titul uveden v bibliografii a v textu se k němu jinak neodkazuje.

Str. 14 pdf souboru – oddíl zkratk (Abbreviations): členění zákonů na určité segmenty má svá pravidla. Legislativní pravidla vlády v platném znění v čl. 26 odst. 1 jasně uvádějí, že se každý právní předpis s výjimkou ústavního zákona a novely člení na paragrafy. Toto pravidlo samozřejmě není výmyslem československého či později českého právního řádu, ale má historickou oporu v rakouské legislativě, kde platí stejné pravidlo. Nelze tedy tvrdit, že symbol § může být vedle „section“ také „article“, protože označení „článek“ má v rakouské a české legislativě také svá pravidla. Těžko lze identifikovat důvod, proč Josef Winiwarter použil v překladu symbol paragrafu, za nímž je tečka „§.“ Nejspíše nepovažoval za nutné toto označení „překládat“, protože i v anglických legislativních textech té doby se symbol vyskytoval (ve významu „section“). Jestliže Baeck ve svém překladu užívá „article“ tam, kde v originálním německém znění ABGB je „§.“, nelze to považovat za správnou volbu ekvivalentu.

Str. 47– první odstavec nahoře na stránce (a str. 78, 83): „For example, instead of the obscure Latin-based “usucaption”, he uses “possession”, which is also of Latin origin, but certainly a more common word in English“. Toto vysvětlení použití „possession“ místo „usucaption“ v angličtině podporuje nepochopení právního rozdílu mezi termíny „vydržení“ (usucaption) a „držba“ (possession). Nepochybně je „possession“ běžnější slovo v angličtině, ale rozhodně není termínem, jenž by vyjadřoval podstatu pojmu „vydržení“. A nejedná se ani o „modernizaci“ termínu usucaption, jak je uvedeno na str. 78. První část německé ustanovení ABGB (§ 1500) zní: „Das aus der **Ersitzung** oder **Verjährung** erworbene Recht kann aber demjenigen, ...“, kde Ersitzung je „vydržení“ a Verjährung znamená „promlčení“. Pokud bychom mohli mluvit o „modernizaci“ ve volbě překladových ekvivalentů, pak by pro Ersitzung mohla být volba „acquisitive prescription“, případně „positive prescription“ či marginálně „adverse possession“, jak Baeck překvapivě použil při překladu § 1451, pro Verjährung „liberative prescription“ či „limitation/lapse of time“, jehož náznak opět Baeck použil v § 1451.

Str. 61 uprostřed stránky: „Here is a clear example of how Baeck correctly distinguishes between “testator” and “decedent”, using “decedent” only when the person is no longer living. Notice that Winiwarter uses “deceased” here, instead of testator, to emphasize that the testator is no longer alive.“ Tento komentář shrnující použití anglických termínů „testator“, „decedent“ a „deceased“ je zavádějící. Především „decedent“ je významově totéž, co „deceased“, totiž „zůstavitel“. Rozdíl mezi nimi je v tom, že „decedent“ je termín common law, který je také součástí dvouslovného termínu „decedent’s estate“ (pozůstalost), zatímco „deceased“ je jeho neutrální synonymum. V ABGB v §§ 533-548 jsou tři termíny: der

Testator (česky „testátor“, tj. osoba, která o svém majetku pořídila v závěti); der Verstorbene (česky „zemřelý“, angl. „deceased“) a der Erblasser (česky „zůstavitel“, tj. osoba, která zemřela a zanechala po sobě majetek, jenž je předmětem dědění; angl. „decendent“). Významově jsou poslední dva termíny blízka synonyma.

Str. 68 – poslední řádek v pravém sloupci, kde je ukázka překladu Eschiga: „The court has to appoint **a special trustee** for each of them.“ I když toto nebylo předmětem analýzy, je nezbytné upozornit na naprosto zavádějící volbu anglického ekvivalentu pro německý termín „Kurator“, jenž má význam „opatrovník“. Opatrovník na rozdíl od poručníka (v překladech „guardian“) nemůže nakládat s majetkem osoby, pro niž byl ustanoven, je to termín procesní. Naopak anglický termín „trustee“ je primárně ustanoven právě pro správu majetku, čili došlo k podstatnému významovému posunu při překladu.

Str. 81 uprostřed – komentář k poznámce: „Note: The comparison of terms in the ABGB (such as the above clause) could provide some clarification with respect to translating the terms used in the Czech Civil Code relating to sections 2201 to 2331 on „nájem“ (rent, tenancy, lease) and sections 2332 to 2357 on „pacht“ (lease, usufruct, usufructuary lease).“ Český termín „nájem“ by neměl být překládán variantně, jak poznámka naznačuje. Hlavním důvodem je nejednoznačnost významů u termínů „rent“ a „tenancy“, které jsou vždy kontextově dány, kdežto termín „lease“ je významově jednoznačný (pomineme-li drobnou nuanci ve významu, jedná-li se o počítatelné nebo nepočítatelné substantivum).

Str. 91 shrnutí terminologických ekvivalentů: navrhovaný ekvivalent „statute of repose“ pro český termín „prekluze“ (zánik subjektivního práva) není příliš šťastný. Je to primárně americký termín, jenž se především používá v poměrně úzkém kontextu odpovědnosti za škodu (způsobenou vadnými výrobky, nesprávnou léčbou apod.). Nemá tudíž univerzální uplatnění všude tam, kde se lze s prekluzí setkat v českém právu, i když ani zde se nejedná o masový institut a je obvykle tato možnost explicitně upravena v zákoně („jinak právo zaniká“).

IV. Souhrnné hodnocení disertace

I přes některé výhrady se jedná o disertační práci, která má svou hodnotu, byla zpracována standardními postupy a přináší nové odborné poznatky v oblasti historie překladu.

Otázky pro obhajobu:

1. Byly nějakým způsobem hodnoceny překlady českého občanského zákoníku z roku 1964 do angličtiny, jež jsou uvedeny v bibliografii, v porovnání s překladem nového občanského zákoníku z roku 2012? Pokud ano, jakým.
2. Jaké klady a zápory lze identifikovat, pokud by se překladatel českého občanského zákoníku inspiroval pouze překladem ABGB Josefa Winiwartera, uvědomíme-li si, že český občanský zákoník 2012 je obsahově ABGB 1811 velmi blízký.